

Försiktighetsprincipen ställer krav på rapportering av osäkra risker

För att trygga en ändamålsenlig tillämpning av försiktighetsprincipen har EU angett att graden av vetenskaplig osäkerhet alltid ska rapporteras. Minoritetssynpunkter inom det vetenskapliga samfundet ska också framhåvas, bl a för att få en objektiv bild av befintliga riskindikatorer. Detta har dock inte uppmärksammats av många experter som avger utlåtanden.

Läkartidningen 48/2007 (sidorna 3674-6) ställer professor Anders Ahlbom frågan om hur säkra forskningsresultat ska vara innan allmänheten får ta del av dem, och han undrar också vem som avgör vilka risker som är stora nog att rapportera. Dessa frågor går att mycket enkelt besvara om man i stället beaktar en annan aspekt än de Ahlbom tar upp.

Vår rättsordning säger nämligen att de beslutsfattare som har att pröva om försiktighetsåtgärder ska vidtas måste få tillgång till rättvisande information om riskerna – hur små eller osäkra de än må vara.

Att vi tillämpar en viss försiktighet i situationer där vi saknar full kunskap om vad som kan hända är en helt naturlig princip som människan alltid har använt sig av. Människosläktet hade förmodligen sedan länge varit utrotat utan en sådan strategi.

Som rättsregel är dock för-

siktighetsprincipen ny. Tidigare gick det endast att vidta rättsliga åtgärder till skydd mot vetenskapligt etablerade eller säkerställda risker. Denna utgångspunkt har också under lång tid kommit att präglade förutsättningarna för den information som förmedlas om riskerna.

Då försiktighetsprincipen tillkommit under senare år har detta också fått sina konsekvenser för den information som ska förmedlas om riskerna. Dessvärre har dock inte detta uppmärksammats av många experter som avger utlåtanden.

Principen innebär i huvudsak att beslutsfattare ska kunna besluta om försiktighetsåtgärder till skydd mot sådana möjliga risker för miljön eller människors hälsa som ännu inte är säkerställda. För att beskriva principen används även begreppen riskbedömning och riskhantering. Riskbedömningen är naturvetarnas utredning om riskerna, och riskhanteringen avser den prövning av försiktighetsprincipens tillämplighet som utförs av jurister och politiker.

EUs högsta beslutande organ, Europeiska rådet, har meddelat en resolution i syfte att säkerställa en önskad användning av försiktighetsprincipen genom tydliga

riktlinjer, vilka antogs av regeringscheferna vid deras toppmöte i Nice under det franska ordförandeskapet år 2000 [1].

Såväl medlemsstaterna som EU-kommissionen förpliktigade sig att följa riktlinjerna. En central del av dessa går ut på att få fram renodlade riskbedömningar som redovisar graden av vetenskaplig osäkerhet så långt som det över huvud taget är möjligt.

Ett krav som ställs är att momenten riskbedömning och riskhantering ska särskiljas och redovisas öppet. Avsikten med detta är att undanröja risken för att det smygs in någon oönskad form av riskhantering i riskbedömningen; exempelvis genom att riskbedömarna lägger in en egen tröskel för hur säkra forskningsresultat ska vara innan de rapporteras.

Principens tillämpning är beroende av flera olika faktorer, varav riskbedömningen endast är en, och för att beslutsfattare ska kunna göra en riktig helhetsbedömning behövs alla korten på bordet. Det är alltså riskhanterarnas sak att avgöra när den vetenskapliga bevisningen är tillräcklig, inte professor Ahlboms.

EG-domstolens praxis visar också att beviskravet kan vara mycket lågt. I ett viktigt prejudikat har domstolen godkänt ett exportförbud med stöd av försiktighetsprincipen [2]. Den riskbedömning som låg till grund för detta avgörande utgjordes endast av en teoretisk hypotes enligt vilken överföring av galna ko-sjukan var den mest sannolika orsaken

till några fall av en ny variant av Creutzfeldt-Jakobs sjukdom som drabbar människor.

Ett annat krav som anges i EUs riktlinjer är att minoritetssynpunkter inom det vetenskapliga samfundet ska framhåvas i riskbedömningen. Bland forskare finns det ibland delade meningar om hur kunskapsläget ska beskrivas. En redovisning av minoritetssynpunkter är därför viktig i syfte att få fram en objektiv bild av befintliga riskindikatorer och kunskapsluckor. Just detta krav glöms mycket ofta bort.

Hösten 2006 presenterade en arbetsgrupp, anlitad av EU-kommissionens kommitté SCENIHR (Scientific Committee on Emerging and Newly Identified Health Risks), en preliminär rapport med titeln »Möjliga hälsoeffekter av elektromagnetiska fält«. Detta arbete utsattes därefter

för ett remissförfarande. I svaren framfördes en omfattande kritik. Olika forskare gav exempel på hur fynd inom deras områden förringades eller helt ignorerades.

I stället för att utreda möjliga hälsorisker, vilket såväl försiktighetsprincipen som rapportens titel angav, hade rapportförfattarna satt ett mycket högt krav på säkerhet i sin framställning. Tanken med remissförfarandet var givetvis att rapportförfattarna, även om de inte själva anslöt sig till inkomna synpunkter, skulle få kännedom om befintliga minoritetssynpunkter.

I slutrapporten hade dock inga av de ursprungliga slutsatserna korrigerats. I ett särskilt avsnitt uppgavs också att

»Det är alltså riskhanterarnas sak att avgöra när den vetenskapliga bevisningen är tillräcklig, inte professor Ahlboms.«

MATS DÄMVIK
privatpraktiserande jurist, jur kand, Kungsbacka mats@unite.se

OLLE JOHANSSON, docent, neurovetenskap, Karolinska institutet, Stockholm

det helt saknades minoritets-synpunkter [3].

Några av de forskare som sänt in remissvar till SCENIHR – alla välbekanta för dem som läser referenslistorna i de vetenskapliga arbeten som publiceras inom området – lade fram en egen forskningssammanställning under hösten 2007 [4]. Medverkade gjorde också juridisk expertis från Europeiska miljöbyrån (EEA).

Däriigenom säkerställdes att presentationen skedde på ett, med utgångspunkt från försiktighetsprincipen, korrekt sätt. Resultatet blev att det presenterades en omfattande bevisning på indikationer av flera olika hälsorisker – detta dessutom vid exponeringsnivåer där SCENIHR-rapporten hävdade att det saknades riskindikationer.

SCENIHR-rapporten utgör ett av många exempel på hur författarnas bristande kännedom om förutsättningarna för uppdraget leder till ett felaktigt resultat. Detta slår helt undan benen för de beslutsfattare som i demokratisk ordning fått i uppgift att svara för riskhanteringen.

Beslutsfattare har mycket

REPLIK:

EU-rapportens syfte var en riskvärdering

■ När man läser Dämviks och Johanssons kommentar kan man få uppfattningen att jag i min artikel diskuterar vilka forskningsresultat som ska publiceras. Det gör jag dock inte, utan min artikel handlar uteslutande om medierapportering av forskningsresultat.

När det gäller EU-rapporten om hälsorisker och elektromagnetiska fält, där jag medverkat, avsåg den helt övervägande delen av de kommentarer som kom in under den så kallade public consultation gränsvärden och tillämpning av försiktighets-

små möjligheter att kontrollera om osäkerheter i kunskapsläget framställs på ett rättvisande sätt. Särskilt av denna anledning är det helt nödvändigt att gällande regelverk följs.

Svaren på professor Anders Ahlboms frågor om hur säkra forskningsresultat ska vara innan allmänheten får ta del av dem, och vem som avgör vilka risker som är stora nog att rapportera, är redan lagligt stadfästa. Det borde han definitivt känna till.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Mats Dämvik är juridiskt ombud i mål där artikelns problematik ofta förekommer.*

REFERENSER

1. Ordförandeskapets slutsatser. Europeiska rådet i Nice 7, 8 och 9 december 2000. Bilaga 3.
2. EG-domstolens dom 1998-05-05 i mål C-157/96.
3. Possible effects of electromagnetic fields (EMF) on human health. SCENIHR; 2007. http://ec.europa.eu/health/ph_risk/committees/04_scenihr/docs/scenihr_o_007.pdf
4. BioInitiative report: A rationale for a biologically-based public exposure standard for electromagnetic fields (ELF and RF); 2007. <http://www.bioinitiative.org/report/index.htm>

principen. Uppdraget till den vetenskapliga kommittén var mycket tydligt att genomföra en *riskvärdering*, inte att föreslå eller diskutera åtgärder (*riskhantering*).

Följaktligen föranledde dessa kommentarer inte någon förändring i rapporten, utöver att kommitténs uppdrag beskrevs tydligare. Allt detta förklaras i den slutliga rapporten.

Anders Ahlbom
professor,
Institutet för miljömedicin,
Karolinska institutet,
Stockholm

Professor Jan-Otto Ottossons artikel i nr 32–33/2008.

Visst har psykiatrin sin tjusning

■ Med stort intresse tog jag del av Jan-Otto Ottossons artikel i LT nr 32–33/2008 (sidorna 2185-7) och vill med detta inlägg tacka honom.

Artikeln präglas av hans

långa psykiatriska erfarenhet (som lärare, forskare och kliniker) och uttrycker en pragmatisk, integrerad syn på det psykiatriska kunskapsområdet, dess utövning och organisation.

Det är ett inlägg som förtjänstfullt breddar smala fåror och som bör kunna inspirera och vägleda yngre kolleger – ett verkligt Vägmärke.

Som lärare i psykiatri på läkarlinjen vid Lunds universitet använde vi under många år hans lärobok. Studenterna uppskattade dess klarhet och förmåga att bli visa på det psykiatriska kunskapsfältets bredd och avgränsningar.

För läkaryrket gäller att medicinska kunskaper är nödvändiga men inte tillräckliga för att någon ska vara en bra doktor. En insikt om betydelsen av en god relation till patienten och hur en sådan byggs upp ställer krav på ökande självkännedom, träning i bemötande och god handledning.

Att mötas i dialog, att sträva efter patientens förtroende och delaktighet, är några av fundamenten.

Jag tror och hoppas att professor Ottossons artikel kan

ge blivande kolleger en uppmuntrande inblick i detta att vara psykiater.

Av drygt decennielång erfarenhet som verksamhetschef

och chefsöverläkare vill jag understryka betydelsen av att psykiatrins organisation tillgodoser hög tillgänglighet och god multidisciplinär kompetens, kombinerat med trovärdig kontinuitet (där den behövs och efterfrågas).

Efter att ha läst hans artikel och reflekterat över mina fyra decennier som kliniskt verksam inom psykiatrin står Clarence Blomquists lilla devis tydlig inför mig, att »detta med psykiatri, ej blott och bart är kemi, utan en livets levande gobeläng«.

Till unga kolleger: Arbete som psykiater kan vara en av de mest stimulerande och meningsfulla livsuppgifterna, t ex som ledare för team eller verksamhet, specialistläkare, psykoterapeut, handledare, eller som konsult inom övrig sjukvård.

Jan Dock
leg läkare,
leg psykoterapeut,
specialist i psykiatri,
fd chefsöverläkare
och specialsakkunnig i länsrätt,
Norrtälje
janhenrickdock@hotmail.com